

<https://doi.org/10.18485/analiff.2026.38.1.12>

821.111(71).09-31 Етвуд М.

(Ре)конструкција женског идентитета, култура и језик: неки елементи књижевности за младе у роману *Сведочанства* Маргарет Атвуд

Маја М. Ђук*

Алфа БК Универзитет, Факултет за стране језике

 <https://orcid.org/0000-0003-2873-907X>

Тамара М. Јеврић Марковић

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет

 <https://orcid.org/0000-0002-6028-8718>

Артеа Д. Панајотовић

Алфа БК Универзитет, Факултет за стране језике

 <https://orcid.org/0000-0002-9085-4207>

Кључне речи: Апстракт

конструкција
идентитета,
феминистичка
књижевност за
младе,
језик,
род,
култура

Неповољан положај жена у контексту патријархалног дискурса и религиозног фанатизма, као и комплексан и контрадикторан однос међу припадницама „слабијег пола” у аутократском и суровом режиму у делу *Слушкињина прича*, често су разматране теме у научним истраживањима. Међутим, у наставку поменутог првог дистопијског романа Маргарет Атвуд, публикованом више од две деценије касније, погледи на одређене друштвене околности у држави Галад и приче појединих споредних протагонисткиња добијају другачију и изостренију визуру, што нуди могућност за нова тумачења која раније нису привлачила пажњу. Циљ рада је да се преиспита на који начин се одвија конструкција женског идентитета у држави Галад у роману *Сведочанства* из перспективе феминистичке књижевности за децу и младе. Примењујући теоријска виђења Кејт Милет и Џудит Батлер, илуструје се како породица и друштвене институције кроз специфичне језичке обрасце подстичу стереотипна и маргинализујућа виђења о женском роду од детињства. Међутим, протагонисткиње у роману *Сведочанства*, Агнес и Дејзи, својим размишљањем и делањем издвајају се у односу на типичне женске ликове у галадском друштву. Како наши налази потврђују, у духу књижевности за младе, на изазовном путу сазревања и „кретања” ка независним идентитетима, ове јунакиње савладавају ограничења циљаних техника индоктринације омладине и успевају да открију и преосмисле потиснуте делове себе и успоставе нов однос са својим окружењем. Уз неочекивану помоћ и охрабрујући подстрек Тетке Лидије, после многобројних препрека и стасавања у трезвене и одважне младе жене, ћерке Фредовице из *Слушкињине приче* успевају да дестабилизују деградирајући друштвени систем и реконструишу дискриминаторне културолошке обрасце. С обзиром на то да дела Маргарет Атвуд нису била у довољној мери изучавана у контексту феминистичке књижевности за младе, надамо се да ће налази изнети у овом раду дати допринос у области канадистике у Србији и мотивацију за даља проучавања. (примљено: 13. јануара 2026; прихваћено: 17. априла 2026)

<https://anali.fil.bg.ac.rs>

1. Увод

За разлику од њихове мајке у делу *Слушкињина прича*, која се може представити као једна од маргинализованих хероина Маргарет Атвуд „која силом прилика нема контролу над сопственим животом” (Ћук, 2014: 97), Фредовичине ћерке у делу *Сведочанства* успевају да се одупру личном учествовању у перпетуирању деструктивних образаца тоталитарног система у Републици Галад. Радња последњег дистопијског романа ове канадске књижевнице, који је настао крајем друге деценије двадесет првог века, прати животне приче Агнес и Дејзи и њихову борбу за (ре)конструкцију идентитета и оживљавање хуманих вредности у застрашујућем режиму, уз помоћ неочекиваног савезника – Тетке Лидије, једне од најутицајнијих и наизглед најлојалнијих жена у галадском систему. Агнес одраста у држави Галад, након што је одвојена од мајке и оца, у породици Заповедника Кајла. Док је Заповедникова супруга Табита била жива, девојчица је имала срећно детињство. Међутим, околности у њеном животу драстично су се промениле након што је њена мајка преминула и у дом дошла друга Супруга. С друге стране, Дејзи (тј. беба Никол) одведена је у Канаду убрзо после рођења, где о њој брину два агента за које је мислила да су јој родитељи, до момента њихове погибије. Агнес и Дејзи ће се срести у Ардуа холу, где ће им бити поверена изненађујућа мисија рушења галадског дистопијског друштва у којој кључну улогу има Тетка Лидија – трећа нараторка и носилац радње. Циљ овог рада је да се, кроз размишљања и поступања двеју младих протагонисткиња, у контексту феминистичке књижевности за младе анализирају комплексне друштвене околности у држави Галад и њихов забрињавајући утицај на идентитет појединаца, ослањајући се на теоријска виђења Кејт Милет и Џудит Батлер. У исказима и тумачењима галадске културе од стране млађе генерације жена, током њиховог одрастања, уочава се како надређени слојеви друштва користе језик у манипулативне сврхе како би се креирала и одржала одређена друштвена стања, где улога и функција појединца зависе од родне припадности.

Уочава се да су готово све Супруге Заповедника, Тетке, Слушкиње и друге старије припаднице женског рода у потпуности интернализирале патријархалне обрасце своје културе и постале, чак, и саучесници дискриминаторних друштвених институција. Међутим, припаднице млађе генерације Агнес и Дејзи, као и њихова другарица Бека, наступају другачије и пружају пример женске солидарности и срчаности, где племенита осећања и часни облици делања воде до личне трансформације и колективне катарзе. Стога се њихови поступци могу ишчитавати и као „сведочанства” где јунакиње књижевности за младе представљају носиоце позитивних „психолошких образаца и замишљених модела понашања” (Pokrivčakova, 2018: 69). За разлику од већине других женских ликова у романима Маргарет Атвуд, који о неповољним друштвеним околностима сведоче са позиција жртве или немоћне особе у детињству и младости, Фредовичине ћерке постају носиоци смелих друштвених промена у раном периоду живота и као такве примери снажних протагонисткиња феминистичке књижевности за младе.

2. Роман *Сведочанства* у контексту феминистичке књижевности за младе

Уколико се осврнемо на кључне карактеристике књижевности за младе, као што су адолесценти у улози протагониста и наратора, тематизовање проблема младих, употреба младалачког језика у дијалозима и истраживање односа и веза између појединца и друштва (Malo-Juvera/Hill, 2020: 2–3), приметимо да их проналазимо у роману *Сведочанства*, премда их није било у *Слушкињиној причи*. У *Сведочанствима*, Маргарет Атвуд наставља своје истраживање феминистичких тема кроз дистопијску визију тоталитарне теократије, које је започето у *Слушкињиној причи*, али фокус се мења – сада се живот у Галаду сагледава претежно из перспективе девојчица и младих девојака.

Уз то, у савременој књижевности за децу и младе све се чешће сусрећемо са феминистичким темама, а феминистичка истраживања овог жанра представљају динамично и све богатије истраживачко поље (Trites, 2018: xiv; Matekovic, 2023: 2–3). У спекулативној књижевности за младе, према речима Роберте Силингер Трајтс, проналазимо „снажне девојке независног ума које спасавају свет од самог себе, као да је управо жена нешто што би евентуално могло поништити искварене крајности патријархата” (Trites, 2018: 85). Соња Сојер Фриц истиче да су „протагонисткиње преузеле примат у дистопијама за младе као девојке које пружају отпор силама својих уништених и искварених друштава како би створиле властити идентитет, обликовале властиту судбину и трансформисале свет у коме живе” (Fritz, 2014: 17). Сагледавање романа *Сведочанства* и његових младих протагонисткиња из теоријске перспективе другог таласа феминизма, као што ћемо видети, показује да су у њему присутне многе одлике феминистичке књижевности за младе.

Упоредимо ли Дејзи, на пример, са Џун из дистопијског романа за младе *Легенда* (2011) Мари Лу, уочићемо значајне сличности. Као и у случају поменуте девојке супер-војника која креће у тајну акцију са групом побуњеника да би се борили против система (Petković, 2014: 327–328), тако и Дејзи, након обуке од стране агената Мајског дана, долази у мисију у Галад. Попут фантастичних романа за младе, који се анализирају у раду „Књижевност за младе, адолесценција, фантастика и (субверзивна) дидактика: неколико примера”, и дело *Сведочанства* је, дакле, могуће тумачити у контексту поменутог жанра. Као и у другим примерима феминистичке књижевности за младе, у тексту последње дистопије Маргарет Атвуд потврђује се „патријархално конструисање и дисциплиновање женске (адолесцентске) сексуалности, и, посредно, мужевности” (Petković, 2014: 325). Слично појединим романима које Данијела Петковић обрађује (на пример, *Ана обучена у крв* Кендаре Блејк), постоји „занимљиво изокретање патријархалних стереотипа”, као што је „мајка која није мајчински настројена” – када је реч о искуству Беке са њеним родитељима или Агнес са маћехом, или „девојка која није нежна и слатка већ пуна снаге и беса” (Petković 2020: 325) – када је реч о Дејзи.

Млађи нараштаји у републици Галад у роману *Сведочанства* одрастају у кафкијанском миљеу, који је већ документован у роману *Слушкињина прича* болним сведочанствима појединаца за које „боље никад не значи боље за све” (Atvud, 2006: 230). Маргарет Атвуд је сместила радњу своје прве дистопије у узнемирујућу (еколошки, али и метафорички загађену) средину, где је екстремистичка група Синови Јаковљеви, након убиства председника и већине чланова Конгреса, реорганизовала друштво на начелима мизогинистичке идеологије и религијског фанатизма. Извитоперене културолошке праксе које су се оправдавале манипулативним прекрајањем библијских тумачења видљиве су и у роману *Сведочанства*. У оба дела, опхођење према женама, које су класификоване у различите групе према задужењима (Супруге Заповедника, Тетке, Марте, Слушкиње и Еконожене), као и индоктринација девојчица од раног доба, одсликавају алармантне облике шовинистичких принципа који су објашњени у теоријама Кејт Милет и Џудит Батлер.

Преиспитујући начела патријархалног система из неколико аспеката (из идеолошке, биолошке, социолошке, класне, економске, образовне, антрополошке и психолошке перспективе), Кејт Милет наводи различите примере култура где се непримерено понашање према женама правдало „обичајима, религиозним прописима или писаним и неписаним правним актима” (Millet, 2000: 75). Ова истакнута теоретичарка другог таласа феминизма наглашава да су конструисање и тумачење концепта пола и рода повезани са политичким импликацијама и нису засновани на одговарајућим научним доказима (Millet, 2000: 23). Маја Ђук сумира поменута виђења Кејт Милет, наводећи да се „већ у породици, без обзира на класу, подстиче формирање одређеног идентитета жене који подразумева инфериорност, несамосталност и незнање, немоћ, као и моралну окаљаност и заслужену маргинализованост у односу на мушки пол” (Ђук, 2015: 73). Патријархални систем вековима гради друштвене и културолошке обрасце како би се припаднице „слабијег” пола доводиле у потлачени и дискриминишући положај, тј. где је једна група – жене, контролисана од стране друге – мушкараца (Millet, 2000: 23). Ова систематска манипулација одвија се на свим нивоима друштва и укључује и „свеprisутан инструмент застрашивања”, како тврди Кејт Милет (Millet, 2000: 43). Мушкарцу, „глави породице” додељује се, чак, „потпуно власништво над женом и децом, укључујући и права на физичко злостављање и, у честим случајевима, убиство и продају” (Millet, 2000: 33). Примена психичког и физичког насиља над женама оправдава се као заслужена „казна за прародитељски грех” Еве (Millet, 2000: 52). Као и у књижевним делима која су предмет анализе у истраживању Кејт Милет (дела Д. Х. Лоренса, Хенрија Милера, Нормана Мејлера и Жана Женеа), у држави Галад, род је друштвени конструкт који је креиран у складу са политичким контекстом. Предрасуда о томе да су мушкарци „супериорнији” у односу на жене, кључна је поставка друштвене организације.

Занимљиво је да Кејт Милет наводи да је један од механизма контроле мушкараца над женама стварање „снажне нетрпељивости” и раздора међу

припадницама „слабијег” пола. Раније се то радило кроз поделу на „курве” и „светице”, а последњих деценија се жене класификују као „жене каријеристкиње” и „домаћице” (Millet, 2000: 38). У последњој дистопији Маргарет Атвуд и даље постоје приметна љубомора и распиривање непријатељства између Супруга Заповедника и Слушкиња, што се преноси и на млађе генерације жена и девојчице, како видимо на основу мишљења о Слушкињама Агнесине другарице Шунамит: „Како год било, све су оне курве, па и не треба да имају права имена” (Atvud, 2020: 99). С друге стране, Тетке се подстрекују да неблагонаклоно поступају према припадницама свог пола тако што ће имати привилегован положај, али и избећи одмазде и уцене због „грехова” у животу пре успостављања галадског режима.

Дејзи, Агнесина полусестра, одраста у потпуно другачијем и далеко либералнијем културолошком контексту у поређењу са галадским режимом, где се, примера ради, у школи „подстиче креативно мишљење” (Atvud, 2020: 64). За разлику од мизогине средине у држави Галад, Канада се приказује као место где је дозвољено слободно изражавање мисли и воље и где постоје могућности за пристојан живот. Као што се у анализи детаљније објашњава, за разлику од поменутих примера старије генерације жена, Агнес и Дејзи илуструју како лични развој, коректна сарадња и права подршка међу припадницима једне (маргинализоване) групе могу да донесу промене и „реконструкцију” погледа и уређења у друштву. Та је веза личног и друштвеног карактеристична за књижевност за омладину. Слично неким јунацима Урсуле ле Гвин, и у *Сведочанствима* протагонисткиње „упознајући себе, схватају и своје друштво, а мењајући себе мењају читав свет” (Panajotović, 2022: 250). Развијајући се и стасавајући, односно (ре)конституишући и развијајући свој женски идентитет, Агнес и Дејзи ће уједно променити и своје друштво, а посредно и цео свет над којим је била надвијена мрачна сенка Галада.

Џудит Батлер сматра да се у патријархалном друштву жене усмеравају да праве изборе у складу са контекстом који је већ друштвено установљен (Butler, 2001: 2500). Све радње које извршавају требало би да буду усклађене са представама и дискурсом културе у којој мушкарци, као јачи пол и доминантнији род, постављају правила. Као последица такве културолошке климе, политичко деловање жена је осујећено и „животи жена су или погрешно представљени или уопште нису представљени” (Butler, 1993: 342). У критичком есеју „Субјекти пола, рода, жеље”, Џудит Батлер преиспитује „како и где се одвија конструисање рода” (Butler, 1993: 346). У објашњењу родног идентитета као друштвене конструкције, ова теоретичарка се ослања првенствено на виђења Мишела Фукоа и закључује да се „субјекти” обликују путем „ограничења, забране, регулисања, контроле и чак ’заштите’” како би се у одговарајућем облику уклопили у пројектоване структуре (Butler, 1993: 342). Понављањем и устаљивањем различитих гестова, покрета, начина одевања, задужења, интересовања, и слично, одређена родна улога постаје друштвена норма. Џудит Батлер разматра позицију тела у сексистичком дискурсу кроз призму две филозофкиње – Симон де Бовоар и Лис Иригареј.

По мишљењу Симон де Бовоар, која међу првим теоретичаркама указује на друштвену конструкцију жене, „женско тело је означено у мушком дискурсу“, док мушко тело остаје „неозначено“ (Butler, 1993: 350). Лис Иригареј запажа да је женско тело „прецртано“ (“marked off”), разоткривајући одсуство женске позиције субјекта (Butler, 1993: 350). Као што ће се у даљој анализи показати, формирање и обликовање „послушних тела“, где су жене (како Слушкиње, тако и њихове ћерке) одсутне из сопствених живота и присилно адаптиране да служе циљевима повлашћене класе, кључно је одређење галадске идеологије како у роману *Слушкињина прича*, тако и у роману *Сведочанства*.

3. Конструкција идентитета кроз културолошке обрасце и пропагандни језик режима у роману *Сведочанства*

Роман *Сведочанства* обилује примерима који показују како „предрасуде и стереотипи у оквиру дискурса заједнице притајено фигурирају већ у лексичким обрасцима свакодневног говора“ (Јеврић, 2017). Девојчицама и девојкама у држави Галад, већ од раног детињства у породици, а потом и током школовања, усађују се поруке да оне по природном поретку ствари нису способне и вичне да се баве сложеним питањима:

Говориле су да је оно што мој отац тамо ради веома важно – беху то важне ствари које су радили мушкарци, сувише важне да би се жене у њих петљале јер оне имају мање мозгове, неспособне за велике мисли, како је говорила Тетка Видала, која нас је учила вери. (Atvud, 2020: 23)

Док мушкарци „раде“, жене се „петљају“, док мушкарци имају „велике мисли“, мозгови жена су „мањи“ – овакви лексички обрасци типични су за патријархална, прикривено или отворено мизогина друштва, а често и кодификовани у изрекама и пословицама, нпр. *дуга коса – кратка памет* (Јеврић/Бабић Антић, 2023: 20).

У Галаду се спроводи фукоовска тоталитарна биополитика (Foucault, 1978), те се удаја и мајчинство подразумевају као неминован избор за готово све жене и девојчицама од малих ногу намећу као окосница женског идентитета и вредности: „Свака жена жели бебу, рекла је Тетка Есте. Свака жена која није Тетка или Марта. Јер ако нисте Тетке или Марте, од какве си користи ако немаш дете?“ (Atvud, 2020: 100, наш курзив). Под притиском таквих културолошких образаца, у постнуклеарном свету у коме је проценат репродуктивно способног становништва мали, жене су приморане да по сваку цену обезбеде наследнике владајућој класи Галада, такозваним Заповедницима, те су ритуализовано силовање, полигамија и отмице беба друштвено санкционисани облици понашања који се девојчицама представљају као саставни део нормалног породичног живота у коме оне треба да вољно учествују. Агнес, Бека и неке њихове другарице додељене су породицама Заповедника, а њихове мајке приморане су да постану Слушкиње и настављају да рађају потомство, кроз

необичне ритуале, вишим слојевима друштва. Дејзи је једна од беба рођених као исход „церемонија” из *Слушкињине приче*, или као производ сналажљивих поступака мајки да обезбеде наследнике у домаћинству где су смештене и тиме спасу себи живот.

У држави Галад, девојчице пролазе кроз озбиљну обуку како би се припремале за улогу Супруга Заповедника, без преиспитивања уверења и кодекса који им се преносе путем усмених инструкција. Усмених, јер је описмењавање жена у Галаду строго забрањено. Једине жене којима је дозвољено да читају и пишу јесу Тетке – највише позициониране жене у Галаду, чија је улога да контролишу женски део популације, индоктринишу будуће Мајке и Супруге и обезбеде њихову послушност. Чињеница да се највише позиционирани мушкарци називају Заповедницима, док је назив за највише позициониране жене Тетке, речито говори о родној хијерархији у Галаду.

Како сазнајемо из њеног сведочанства „Транскрипт изјаве сведока 369А”, Агнес похађа Припремну предбрачну школу – Рубини „за младе жене из добрих породица које су се припремале за удају” (Atvud, 2020: 189). Поред усавршавања вештина за руковођење домаћинством, у школи се креира и виђење о другим члановима друштва и дају упутства за интеракцију:

Тетка Лизи је требало да нас учи манирима и обичајима: коју виљушку да користимо, како да сипамо чај, како да према Мартама будемо љубазне али одлучне, и како да избегнемо емоционално везивање са нашим Слушкињама, ако се испостави да нам Слушкиње требају. У Галаду свако има своје место, свако служи на овај или онај начин и сви смо једнаки пред Богом, али неки имају другачије дарове од других, рекла је Тетка Лизи. (Atvud, 2020: 192)

Дакле, девојчице не би требало да се зближавају са женама које су распоређене у том систему на другачију позицију. Требало би да имају контролу над другим женама у својој ближој околини и испољавају послушност мужу. Међутим, упркос њиховом преданом усавршавању да би њихов дом једног дана изгледао за пример, коначну одлуку о изгледу домаћинства ће „наравно, доносити наши мужеви”, како Агнес преноси информације са часова Тетке Лизи (Atvud, 2020: 193). Агнесине речи пример су начина путем којег галадски режим језиком конструише динамику између мужева и жена у домаћинству, али истовремено и афирмише мужеве, односно мушкарце, као природни ауторитет који се не преиспитује.

Док су усавршавање у баштованству и шивењу пожељне карактеристике за Супругу, развој интелектуалних капацитета и продубљивање критичког мишљења није пожељно. Ништа се не објашњава на логичан, инспиративан или умирујући начин:

У школи су нас припремали за такве ствари – Тетка Видала нам је представила низ непријатних илустрованих лекција које је требало да нас

упуте у улогу и дужности жене у вези са њеним телом – улогу удате жене – али нису биле нарочито информативне нити охрабрујуће. Кад нас је Тетка Видала питала има ли неких питања, није их било, јер, одакле смо могле да почнемо? Хтела сам да питам зашто мора све да буде тако, али сам већ знала одговор: зато што је то Божји наум. Тиме су Тетке све објашњавале. (Atvud, 2020: 101)

Отворена и искрена комуникација се не подстиче, како у кући, тако ни у другим институцијама. Као и у роману *Слушкињина прича*, и у његовом наставку се илуструје лицемерно владање повлашћених слојева друштва који јавно проповедају да би требало поштовати верска начела и живети по етичким нормама, а у тајности крше моралне кодексе девијантним понашањем и изопаченим склоностима. Не коментарише се јавно то да Заповедник Џад, једна од највиђенијих политичких личности у држави Галад, предаторски мења веома младе супруге које редовно умиру пар месеци или година по ступању у брак и да је последња девојчица изненађујуће „потрајала” дуже (Atvud, 2020: 80). Прећуткују се и очевидни докази о педофилским склоностима доктора Гроува, који је од четврте године злостављао своју ћерку Беку, тврдећи да над њом „има власт од Бога” (Atvud, 2020: 291). Сама Агнес је претрпела облик сексуалног насиља приликом посете зубарској ординацији овог угледног стоматолога, где ју је зла маћеха послала без пратње Марте: „Урадила је то намерно, да би ми он стискао груди и показао ми ту прљаву ствар. Желела је да ме он оскврне” (Atvud, 2020: 119). У овом токсичном окружењу сматра се да, са уласком у пубертет, девојчица „више не представља драгоцен цвет, већ далеко опасније створење” (Atvud, 2020: 100), а сама жртва се криви за злостављање које јој је нането, јер „фине девојке не примећују ситне мушке лудорије”, већ једноставно „одвраћају поглед” (Atvud, 2020: 118).

Тетка Лидија помаже Агнес да избегне најопаснију замку маћехе Поле – брак са Заповедником Џадом, и дође у знамениту институцију Тетака. Њена другарица Бека, након покушаја самоубиства како би избегла удају, примљена је у Ардуа хол раније и много јој је помогла у савладавању искушења и испуњавању обавеза – од рибања тоалета, преко пребојавања „скаредних” слика у сликовницама (где су за осетљиви галадски морал недолично изложене руке и ноге девојчица у сукњама и кратким рукавима), до усавршавања вештина читања и писања. Када током обуке за Тетке у Ардуа холу науче да читају, Бека и Агнес увиђају да се одломци из Библије у школама препричавају и тумаче на неадекватан начин и да се смисао оригиналних порука из светих списа модификује:

„Они желе да Бог буде само једно”, рекла је [Бека]. „Изостављају ствари. У Библији пише да смо сви створени према Божјем лику, и жене и мушкарци. Видећеш, кад ти Тетке дозволе да прочиташ.”

„Не говори такве ствари, Беко”, рекох. „Тетка Видала – она би рекла да је то богохулно.” (Atvud, 2020: 340)

Две другарице постепено увиђају да их је „добра, љубазна Тетка Есте” лагала и да у Библији „не пише оно што кажу да пише” (Atvud, 2020: 348) и закључују: „сви са врха Галада су нас лагали” (Atvud, 2020: 349).

Први корак у рушењу претходно усађених кодекса и реконструкцији идентитета ових девојака, дакле, представља описмењавање. Као што је ускраћивање знања и приступа информацијама било основа њиховог првобитног, репресивном друштву подобног идентитета, тако ће писменост и приступ библиотеци постати темељ њихове нове, освешћене женскости.

Агнес се информише, путем тајанствених фасцикли које јој Тетка Лидија две године оставља на столу, у вези са злочинима њене маћехе Поле, али сазнаје и за друге преступе:

Већина фасцикли које су ми тако остављане биле су плаве или црне, и описивале су бројне злочине. Слушкиње су примораване на противзаконите поступке, а затим окривљене за исте; Синови Јаковљеви ковали су Завере једни против других; на највишем нивоу размењивали су мито и услуге; Супруге су радиле о глави другим Супругама; Марте су прислушкивале и прикупљале информације, а затим их продавале; дешавала су се необична тровања храном; новорођенчад су прелазила из руку једне Супруге у руке друге због скандалозних говоркања која су, међутим, била без основа. Супруге су вешане због прељуба које се никад нису догодиле, јер је Заповедник желео другу, млађу Супругу. Јавна суђења – чија је намена била да елиминишу издајнике и прочисте руководство – беху заснована на лажним сведочењима изнуђеним на мучењима.

Лажна сведочења нису била изузетак, била су уобичајена. Испод спољашњег привида врлине и чистоте, Галад је трунуо. (Atvud, 2020: 352, 353)

Пре него што су постале Тетке, Агнес и Бека се сусрећу са многобројним (усхићујућим, али и разочаравајућим) открићима. Дајући им увид у досијее, Тетка Лидија овим девојчицама постаје тајна менторка на путу ка буђењу женске свести, учећи их да је информација моћ и да жена може поседовати моћ. О трансформацији њихове свести и идентитета симболично сведоче и нова имена која бирају за себе при иницијацији у ред Тетака. Агнес (име које се доводи у везу са латинском речи *agnus*, јагње, које је немоћно и кротко) и Бека (скраћени облик имена Ребека чији хебрејски корен значи „везати”, „спутати”, те је, дакле, она која је везана, спутана) постају Тетка Викторија и Тетка Имортел – победница и бесмртница.

Шта је Тетку Лидију навело на њен опасни и субверзивни чин међугенерациске солидарности? Тетка Лидија је врховна заповедница у Ардуа холу, једној од малобројних галадских библиотека, где су архивирани досијеи свих припадника друштва, где се чувају тајне моћника, јачају механизми контроле и осмишљавају иницијативе за што успешније спровођење индоктринације становништва. Тетка Лидија је у роману *Слушкињина прича* представљена као

важна карика у ланцу галадског система надзирања и кажњавања, али се њени крајњи мотиви и прикривене намере експлицитније разјашњавају у роману *Сведочанства*. Она нам у овом роману кроз своја искуства открива суровости режима и размере репресије жена у галадском систему, евоцирајући и успомене на сам почетак државног удара и на „спектакл” на фудбалском терену, када је стрељано двадесет жена, као прва мера застрашивања жена и „мотивације” да сарађују са новом влашћу (Atvud, 2020: 141). Тетка Лидија је издејствовала пристојан живот за себе након изгладњивања и унижавања на стадиону, мучења узнемиравајућим звуцима и епизодама „са шутирањем” у Захвалишту (Atvud, 2020: 174–175) и пребацивања због тога што је „протраћила своје женско тело” без деце, развела се и имала абортус, што је кажњиво смрћу у новоствореној држави (Atvud, 2020: 199). Штавише, како би доказала „преданост једином истинском путу” била је принуђена да пуца на колегиницу Аниту (Atvud, 2020: 201). Након овакве тортуре, Заповедник Цад, истичући да „путеви Господњи нису путеви човекови, а свакако нису путеви жене” и да „друштву најбоље служе одвојене области мушкараца и жена” (Atvud, 2020: 203–204), промовише је у једну од четири Тетке-Оснивача. Њихова улога је била да организују „женску област”, напишу законе и помогну „у преваспитању забрињавајућег броја жена које су под утицајем декадентног и корумпираног друштва” које се укида (Atvud, 2020: 204). Језички изрази којима се жене описују у контексту женских „путева”, женске „области” или „преваспитавања” жена врше функцију усмеравања жена ка вредностима галадске идеологије, као и функцију контроле жена унутар зидина Галада.

4. „Реконструкција” друштвених конструката, лична трансформација и књижевност за младе

Школе у републици Галад су епицентри где се негује специфичан дискурс као средство манипулације. О оваквим методама циљаног „адаптирања” токова информација међу одабраном популацијом говори се у раду „Активизам Маргарет Етвуд кроз призму критичке анализе дискурса” где се наводи: „Ако је језик средство манипулације људском свешћу, логично је да ће се поступак манипулисања спроводити на местима и у време када се може утицати на велики број људи истовремено” (Nikolić/Ćuk, 2020: 147). Кроз посебне технике у преношењу знања и вешто уобличене пароле илуструје се моћ језика да утиче на свест младих у галадском образовном систему.

Међутим, занимљиво је то да Тетка Лидија у једном тренутку уочава промену у свести и комуникацији Агнес и Беке у Ардуа холу у односу на њихово детињство и школовање, о чему сведочи део њиховог разговора о недоличном и настраном понашању др Гроува, који је чула путем постављеног микрофона:

АГНЕС: Морамо то некеме да кажемо.

БЕКА: Не, немамо коме.

АГНЕС: Треба да кажемо Тетки Лидији.

БЕКА: Она би рекла да ми је он отац и да треба да поштујемо родитеље, да је то Божја воља. То је мој отац рекао.

АГНЕС: Али он ти није стварно отац. Није, ако ти је то урадио. Украдена си од мајке, дали су те њима као бебу... (Atvud, 2020: 291)

Иако су као девојчице обликоване у ћутљива и кротка бића, дужна да се тихо предају судбини коју кроје родитељи и Тетке, Агнес и Бека постепено почињу да развијају критички став према ауторитету. Једно од „главних правила” у Ардуа холу „Богу треба узвратити добрим” (Atvud, 2020: 286), младе Тетка Имортел и Тетка Викторија спроводе на другачији начин од својих претходница које застрашују друге божјим казнама, а саме се упуштају у нечасне радње (ковање завера, уцењивање, убиство, и друго). Нове вештине и проицљивије упознавање света око њих подстакли су преобликовање њихових идентитета и тумачење вере и правде које одступа од контрадикторних виђења и лицемерног поступања Тетака.

Одрастале су и функционисале као „послушна тела” женске „привилеговане” групе – ћерке Заповедника, којима је ознака идентитета представљала специфично додељена боја хаљина, као и осталим припадницама слабијег пола: „Хаљине, ружичасте, беле и боје шљиве, биле су правило за посебне девојке попут нас. Обичне девојке из Еконопородица носиле су стално исту одећу – ружне разнобојне пруге и сиве огртаче, попут одеће њихових мајки” (Atvud, 2020: 19). Међутим, временом се Агнес и Бека формирају у снажне индивидуе, спремне да преузму личну одговорност за озбиљне одлуке и сопствени опстанак. Штавише, Бека (Тетка Имортел) се свесно жртвује и умире, како би помогла својим савезницама да неопажено напусте Галад. Иако Беку, Агнес и Дејзи деле многобројне разлике, видљиво је да међу овим одговорним и разборитим девојкама не постоји разарајуће ривалство или негативне емоције (као у случају Тетака), већ спремност на квалитетну сарадњу и пружање ослонаца у тешкој ситуацији. Ни једна препрека није могла да доведе до „прекида сестринске солидарности” (Мишић, 2018: 123), који се може идентификовати међу протагонисткињама у другим романима Маргарет Атвуд.

Током ризичне мисије две полусестре да, као Бисерне девојке, пренесу у Канаду кључне информације за колапс галадског режима, однос између Агнес и Дејзи се мења и продубљује, као што и оне саме постају боље верзије себе. Испрва је Агнес била изузетно изненађена када је сазнала да јој је Дејзи, коју је упознала као одметницу Џејд из Канаде, а заправо је беба Никол, полусестра. Изгледало јој је невероватно да је „ову чудну девојку”, која је била неуредна и изговарала псовке, и њу, родила „иста мајка” (Atvud, 2020: 385). Чудила се и необичном начину изражавања и изјавама Дејзи да је Бог „измишљени пријатељ” и „културолошко уверење” (Atvud, 2020: 372). Поменути коментари и необични наступи Дејзи представљају, у извесном смислу, „друге гласове”, који се опирају пропаганди владајућих структура, тј. центара моћи репресивног режима. Како се износи у раду „Активизам Маргарет Етвуд кроз призму критичке анализе

дискурса", „други гласови" покушавају да „прикажу свет онаквим какав заправо јесте, а не каквим нам га представљају они који имају моћ" (Nikolić/Ćuk, 2020: 147).

У духу феминистичке књижевности за младе, након што им се сруше илузије о окружењу из детињства, Агнес и Дејзи пролазе кроз изазован пут сазревања да би се на крају оствариле у другачијим улогама и преображеним ја, испуњавајући зацртани циљ – „прочишћење" и „обнову" Галада (Atvud, 2020: 432). Тумачећи доказе у вези са „ударом" на патријархални, аутократски режим од стране две младе девојке на Тринаестом симпозијуму у историји Галада, много деценија касније, професор Пјеишото констатује да је Дејзи била одличан избор за поверену улогу:

„Никол" можда делује премлада по годинама али и по искуству да би учествовала у ризичној мисију коју су њих две наводно тако успешно извршиле, међутим, заправо није била нимало млађа од многих других који су вековима учествовали у операцијама отпора и шпијунаже. Неки историчари чак тврде да су особе тог узраста посебно подобне за такве пустиловине, јер су млади идеалистични, имају недовољно развијен осећај сопствене смртности, и одликује их огромна жудња за правдом. (Atvud, 2020: 468)

Подухвати и искушења које две полусестре савладавају, надопуњујући једна другу, разградили су и трансформисали постулате њихових старих идентитета. Након опасности да буду разоткривене или да погину током путовања до обале у Новој Шкотској, мењајући различита превозна средства (аутомобил, аутобус, комби, моторни чамац, брод и чамац на надувавање), Агнес и Дејзи почињу да распознају и потврђују и делове себе који се нису истицали пре. С обзиром на то да је здравствено стање млађе полусестре било алармантно на задњој деоници пута, занимљиво је то што је до срећног расплета дошло захваљујући пресудном напору старије Фредовичине ћерке. Како Дејзи, која се неочекивано суочава са својом рањивошћу и губитком снаге, топло и срдечно описује Агнес у новом светлу: „Тако сам поносна на Агнес – од те ноћи ми је права сестра. Веслала је и даље, иако је мислила да је то крај. Никад не бих могла сама да довелам до обале" (Atvud, 2020: 453). Дакле, наизглед пасивна и немоћна Агнес, васпитавана и уверавана да буде неупадљива и подређена, преузима одлучне и ефектне кораке да спаси млађу полусестру и успешно приведе крају важан поверен задатак. У једном моменту током путовања, она је принуђена да се пресвуче у одећу која је другачија у односу на прописану гардеробу у Галаду. Нове одевне предмете које је обукла (фармерке, дугу мајицу, вунене чарапе и дубоке ципеле) Агнес доживљава као чудне и непријатне за ношење, као и чињеницу да ће се наћи у потпуно страној средини, где је питање како ће се уклопити: „Идемо на место где ће она разумети језик, помислих. А ја нећу" (Atvud, 2020: 417). Међутим, након храброг препуштања свим ризицима, она

доживљава трансформацију и „споља” и „изнутра” и „налази заједнички језик” са својом полусестром.

Попут чудовишта у фантастици анализираним у раду „Књижевност за младе, адолесценција, фантастика и (субверзивна) дидактика: неколико примера” која су „више него моћан инструмент изражавања извесних лекција и увида, везаних, најшире, за врло стварна и врло људска питања – шта (све) људско биће може да уради другом људском бићу” (Petković, 2014: 330), тако би се и праксе у галадском систему, такође, могле анализирати на дидактичан начин. Као потпуна супротност нехуманим облицима деловања и монструозном понашању моћника у њиховој држави, самосвесне и храбре младе девојке Агнес и Дејзи савладавају мудро и посвећено све изазове у личној и колективној „реконструкцији”, пружајући пример снаге, истински добронамерне иницијативе, одмерене борбености и исправних етичких „компаса”.

5. Закључак

Уређење и околности у друштву у роману *Сведочанства* одраз су и наставак манипулативне идеологије аутократског режима у роману *Слушкињина прича*. Међутим, у овом случају околности посматрамо претежно из перспективе адолесценткиња – Агнес, која је цео живот провела у Галаду, и Дејзи, која одраста у другачијем друштвено-политичком контексту пре доласка у Галад, али и из аспекта снажне, моћне и освешћене старије жене-менторке, Тетке Лидије. Анализа је показала да оваква наративна поставка, као и теме које се у роману обрађују, дају основа за разматрање романа *Сведочанства* у контексту феминистичке књижевности за младе. Џудит Батлер је постулирала да је род друштвени, а самим тим и језички, конструкт, а та њена теоријска парадигма надахнула је бројна критичка истраживања како у двадесетом, тако и у двадесет првом веку (Trites, 2018: xiv). На трагу њене утицајне теорије, као и теорије Кејт Милет, истраживале смо културолошке и језичке обрасце републике Галад и путеве сазревања протагонисткиња романа *Сведочанства*.

Културолошки и језички обрасци успостављени у Галаду изразито су репресивни и мизогини. Роман *Сведочанства* допуњује дистопијску слику представљену у *Слушкињиној причи* и открива да се, поред Слушкиња којима су одузета сва права, ни друге припаднице женског рода не налазе у много завиднијој позицији. Под плаштом исправних начела и непоколебљиве вере у Бога, за жене се на манипулативан и лицемеран начин обликују друштвено прихватљиви идентитети и додељују нежељене и деградирајуће улоге. Девојчицама је забрањено стицање знања и вештина које нису у вези са вођењем домаћинства. Оне не би требало да преиспитују или реагују на околности у њиховом окружењу (на пример, да ли је силовање Слушкиња легитимно и морално). Прећуткују се и друге зачуђујуће и забрињавајуће појаве, као што су педофилске склоности вићенијих људи у друштву. Жене би требало да буду пасивне, смерне, не нарочито радознале и љубопитљиве, тј. неспособне за било какво политичко деловање.

Упркос радикалним друштвеним околностима, младе протагонисткиње *Сведочанстава* успевају да се ослободе спутавајућих и строгих правила и реконструишу свој женски идентитет. Превазишавши ограничења наметнута васпитањем и отворивши просторе слободе унутар себе, оне се трансформишу у снажне хероине карактеристичне за други талас феминизма. Уз то, реконструкција личног идентитета омогућила им је да реконструишу и читаво своје друштво, а таква веза између појединца и друштва једна је од кључних карактеристика књижевности за младе. Агнес и Дејзи издејствовале су дестабилизовање галадских пракси и покренуле корениту промену у систему као веома младе девојке. Старија Фредовичина ћерка је, и поред снажне индоктринације и пропаганде, већ као девојчица почела да учава нелогичне аспекте у образовању и васпитању у држави Галад. Током повлашћеног школовања у Ардуа холу, стекла је додатне увиде у бескрупулозне активности владајућег слоја и технике индоктринације омладине путем прекрајања верских начела. Додатни подстицај за трансформацију дала јој је полусестра Дејзи, која је одрасла у Канади где се уважавају људске слободе и где постоји родна равноправност, а која и сама пролази кроз процес сазревања и успостављања властитог, независног идентитета. Њена појава у Ардуа холу, као уплив здраве енергије, допринела је трансформацији Агнесиног идентитета, али и позитивном исходу пројекта Тетке Лидије и рушењу галадског тоталитарног режима.

Литература

- Atvud, M. (2006). *Sluškinjina priča*. Beograd: Laguna.
- Atvud, M. (2020). *Svedočanstva*. Beograd: Laguna.
- Butler, J. (1993). Subjects of Sex, Gender, Desire. In S. During (Ed.), *The Cultural Studies Reader* (pp. 340–353). New York: Routledge.
- Butler, J. (2011). Subversive Bodily Acts. In V. B. Leitch (Ed.), *The Norton Anthology of Theory and Criticism* (pp. 2490–2501). New York: W.W. Norton & Company.
- Ћук, М. (2014). *Маргарет Етвуд и мит: нови свет у боји древних предања*. Београд: Алфа универзитет.
- Ћук, М. (2015). Родна политика у романима *Лето пре сумрака* Дорис Лесинг и *Животи девојака и жена* Алис Манро. *Култура*, 149, 72–83.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Volume 1, An introduction*. New York: Pantheon Books.
- Fritz, Sonya Sawyer. (2014). Girl Power and Girl Activism in the Fiction of Suzanne Collins, Scott Westerfeld, and Moira Young. In S. K. Day, M. G. Green-Barteet, A. L. Montz (Eds.), *Female Rebellion in Young Adult Dystopian Fiction* (pp. 17–31). London: Routledge.
- Jevrić T. (2017). 'Medical Men' and 'Mad Women' – A Study into the Frequency of Words through Collocations. [sic] – a journal of literature, culture and literary translation, 8(1), Article 2. <https://doi.org/10.15291/SIC/1.8.LC.2>

- Jevrić T., Babić Antić J. (2023). *Long Hair and Short Wit – English-Serbian Parallels in Proverbs Describing Women*. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 53(3), 13–36.
- Nikolić, M., Ćuk, M. (2020). Aktivizam Margaret Etvud kroz prizmu kritičke analize diskursa. *Anali Filološkog fakulteta*, XXX(II), 145–160.
- Malo-Juvera, V., Hill, C. (2020). The Young Adult Canon: A Literary Solar System. In V. Malo-Juvera, C. Hill (Eds.), *Critical Explorations of Young Adult Literature: Identifying and Critiquing the Canon* (pp. 1–15). New York: Routledge.
- Matekovic, L. (2023). *Finding Feminism: An Exploration of Feminist Identity in Contemporary Young Adult Fiction* (unpublished master's thesis). Western Sydney University, Sydney.
- Millett, K. (2000). *Sexual Politics*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Mišić, M. (2018). The Games We Play – Breaking the Bonds of Sisterhood in *Cat's Eye* by Margaret Atwood. *Anali Filološkog fakulteta*, XXX(II), 111–123.
- Panajotović, A. (2022). *Ursula le Gvin i daoizam*. Beograd: Fedon.
- Petković, Lj. D. (2014). Književnost za mlade, adolescencija, fantastika i (subverzivna) didaktika: nekoliko primera. *Philologia Mediana*, VI(6), 315–334.
- Pokrivčakova, S. (2018). *Anglophone Literature for Children and Juvenile Readers*. Trnava: University of Trnava.
- Trites, R. S. (2018). *Twenty-first-century Feminism in Children's and Adolescent Literature*. Jackson: University Press of Mississippi.

Maja M. Ćuk

Tamara M. Jevrić Marković

Artea D. Panajotović

Summary

(RE)CONSTRUCTION OF FEMALE IDENTITY, CULTURE AND LANGUAGE: SOME ELEMENTS OF YOUNG ADULT LITERATURE IN MARGARET ATWOOD'S *THE TESTAMENTS*

The construction of female identity in Margaret Atwood's works is a central issue in Canadian studies, as it influences cultural phenomena related to polarization and inequality in a wider sense. However, (re)construction of female identity in the context of young adult literature has received limited attention, especially in Serbia. The main aim of this study is to examine the construction and reconstruction of female identity in Margaret Atwood's *The Testaments*. This novel continues the depictions of the autocratic and brutal regime presented in Atwood's first dystopia, *The Handmaid's Tale*. Using the theoretical perspectives of Kate Millett and Judith Butler, the paper explores the ways in which the family and social institutions encourage stereotypical

and marginalizing views of women from early childhood. The analysis has revealed that the cultural and linguistic patterns in Gilead are markedly repressive and misogynistic. Under the guise of proper principles and unwavering faith in God, socially acceptable identities are manipulatively and hypocritically shaped for women, and unwanted and degrading roles are assigned to them. However, the thinking and actions of Agnes and Daisy, the protagonists of *The Testaments*, differ from those of typical female characters in Gilead. With the help and support from Aunt Lydia and after overcoming numerous challenges, the daughters of Offred from *The Handmaid's Tale* succeed in destabilizing the degrading social system and reconstructing discriminatory cultural patterns. A significant number of characteristics of young adult literature is present in the novel: adolescents in the roles of protagonists and narrators, the thematization of youth-related issues, the use of youthful language in dialogues, and the exploration of relationships between the individual and society. These results suggest that, despite the radical social circumstances of dystopian Gilead, the young protagonists of *The Testaments* manage to free themselves from strict and constraining rules and reconstruct their female identity. By overcoming the limitations imposed by their upbringing and opening spaces of freedom within themselves, they become strong heroines characteristic of the second wave of feminism. Moreover, the reconstruction of their personal identities enables them to reconstruct their entire society and, with the help of an older female mentor, Aunt Lydia, overthrow the Gileadean dictatorship. The analyses contribute to critical interpretations of Margaret Atwood's novels *The Handmaid's Tale* and *The Testaments* by highlighting the new perspectives on the circumstances in the Republic of Gilead. The findings also have future implications for gender studies and research on young adult literature.

Key words:

construction of identity, feminist young adult literature, language, gender, culture